

FERWAGNER PÉTER ÁKOS

De Gaulle májusa

Charles de Gaulle tábornok egyik legismertebb életrajzírója, Jean Lacouture hatalmas monográfiájában a következőket írja: „1968. május 1-jétől június 30-ig De Gaulle tábornok biográfiája elveszti minden hitelességét. Kihívások, sorscsapások, csodák, megtévesztések, kertelések, fordulatok, kibúvók, szerencsétlen próbálkozások és drámai visszatérések, a nulla és a végtelen közötti ingadozások, csúcsról a mélybe zuhanások, valamint mélyből a csúcsra emelkedések” követik, illetve váltogatják egymást.¹ Való igaz: miközben a megelőző 25–30 évben a tábornok nem egyszer a tisztánlátás, az eltökéltség és a bölcsesség mintaképének bizonyult, addig 1968 forгатagában inkább a zűrzavar fokozódásához és a személyéhez kapcsolódó illúziók szerfefoszlásához járult hozzá. Végso győzelmét csak annak köszönhette, hogy politikai ellenfelei gyengének és ügyetlennek tőntek, hogy a francia társadalomban általánosan elterjedt a rémület, nem utolsósorban pedig annak, hogy legvégül mégis megnyilvánult politikai zsenije. A korábbi társadalmi-politikai válságok (például az 1958-as, az 1960-as vagy az 1961-es) során oly határozottnak mutatkozó De Gaulle 1968-ban tétovázott és habozott, bizonytalanul hol a kemény fellépés mellett döntött, hol pedig sokat kockáztatva megszökött, tanácstalan és bizonytalan volt. Még leghűségesebb hívei is „túlságosan öregnek” látták. Csak azután vált ismét önmagává, hogy külföldre ment, majd pedig néhány perces beszédet mondott a rádióban.²

Előzőleg semmi nem utalt sem a társadalmi förgetegre, sem De Gaulle elbizonytalanodására. Ő maga sem számított az események drámai fordulatára.³ 1967. december 31-én, újévi beszédében azt üzentte a franciáknak, hogy „országunk következő tizenkét hónapja elé bizalommal tekintek”,⁴ „hely-

¹ Jean LACOUTURE: *De Gaulle. 3. Le souverain 1959–1970*. Seuil, Paris, 1986. 664.

² Uo.

³ Emiatt később büntudat győttörte. A fiának 1969 áprilisában a következőket mondta: „Senki sem látott előre semmit, de ne keressünk kifogásokat! A teljes felelősség az enyém. A *Háborús emlékiratokban* írtam, hogy minél nagyobb a baj, annál inkább kormányozni kell, én pedig nem úgy kormányoztam, ahogy kellett volna.” (Philippe DE GAULLE: *De Gaulle mon père. Entretiens avec Michel Tauriac*. II. Plon, Paris, 2004. 386–387.)

⁴ Georgette ELGEY: „La réforme, oui! La chienlit, non!” *L’Histoire*, 2008. április.

zetünk folyamatosan javul, mindenki megtalálja a maga számítását. Miközben megannyi ország gondokkal küszködik, a miénk továbbra is példamutató lesz az ügyvitel hatékonyságát illetően.”⁵ 1968 lelegelejn azt írta a fiának, hogy „nyugodt év” várható. Március közepén egy újságírónak azt mondta: „Franciaország unatkozik.”⁶ Április végén pedig az egyik bizalmasával közölte: „Mindez [tudniillik a kormányzás] már nem okoz túl nagy örömet; nincs semmi bonyolult, hősies tennivaló.” A tábornok-elnök a tavasz folyamán jelentős diplomáciai eredményeket ért el: májusban Romániában sikeresen propagálta a hatalmi tömbök felbomlasztásának szükségességét, Iránnal komoly hasznot hajtó kőolajszerződést kötött, s Párizsban folytak az amerikai–vietnami tárgyalások.⁷ A francia gazdaság – nem utolsósorban a Közös Piacban keményen megvédelmezett francia érdekeknek köszönhetően – tempósan fejlődött: a növekedés tartósan 5% körüli volt. Új gyáripari technológiákat honosítottak meg, fejlődött az infrastruktúra, új lakónegyedek épültek. Az életszínvonal folyamatosan nőtt, a háztartások ekkoriban szerelkeztek fel mosó- és hűtőgéppel, valamint televízióval, a hosszú ideig csak a felső tízezer számára elérhető gépkocsi pedig széles körben elterjedt. Nem véletlenül írta Eric Hobsbawm: 1968 májusa „úgy tűnt, bebizonyítja azt, amit gyakorlatilag már egyetlen, 25 év fölötti radikális sem hitt – beleszámítva Mao Ce-tungot és Fidel Castrót is: nevezetesen, hogy létrejöhet forradalom egy gazdaságilag fejlett országban, a béke, a jólét és a látszólagos politikai stabilitás körülményei között”.⁸ Egyébként a világ sem Franciaországra figyelt, ahol minden nyugodt volt – az amerikai elnök-választás, a prágai tavasz és a vietnami háború kötötte le.

Valójában a helyzet korántsem volt ennyire derűs. Franciaország társadalmi viszonyai elmaradtak, a politikai életben a megcsontosodott hierarchia, a bürokrácia uralt mindent. Általános a konformizmus. A bürokratikus rendszer a kormányuléseken is téma volt, viták is voltak, de érdemi döntések nem születtek. A gazdaságban 1967 végén, 1968 elején zavarok mutatkoztak, lassult a növekedés, nőtt az infláció, több mint kétszáz ezer volt a munkanélküliek száma (ami akkoriban, a teljes foglalkoztatottság idején, magasnak számított), Bretagne-ban tüntettek a gazdák, sztrájkok kezdődtek.⁹ Nyugtalanító volt, hogy a munkanélküliség elsősorban a fiatalokat sújtotta. A minimálbérből (SMIG) élő alkalmazottak vásárlóereje az 1960-as évek eleje óta megállás nélkül csökkent. Nem véletlen, hogy különösen az ipari munkásság körében, ahol megugrott a fiatal munkavállalók, a vidékről a városokba költözők aránya, nőtt a feszültség. Ezeket a fiatal munkásokat a régi szakszer-

⁵ Éric ROUSSEL: *Charles de Gaulle*. Gallimard, Paris, 2002. 850.

⁶ Geneviève DREYFUS-ARMAND: *Les années 1968, ou la jeunesse du monde. L'Histoire*, 2008. április.

⁷ Jean LACOUTURE: i. m. 665.

⁸ Éric HOBBSBAWM: 1968 májusa. In: HARSÁNYI Iván–JEMINITZ János–SZÉKELY Gábor (szerk.): *A nemzetközi munkásmozgalom történetéből. Évkönyv 1984*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1983. 46.

⁹ 1967-ben összesen négymillió nap. Jean LACOUTURE: i. m. 666.

vezetek (például a CGT) már nem tudták ellenőrizni, s ezek a fiatalok a különböző sztrájkok, tüntetések alkalmával összecsaptak a rendőrséggel és együtt léptek fel az egyetemi hallgatókkal.

A franciák gondolkodásbeli, mentalitásbeli változása, főleg a fiataloké, ugrásszerű. Egyáltalán nem mellékes körülmény, hogy a történelemben először kerültek többségbe azok, akik nem hittek a túlvilági életben. Tért hódított az individualizmus, az elsősorban a vidékre jellemző kollektív életszemlélet visszaszorult, a kívánatos cél pedig olyan társadalom lett, ahol az egyén boldogulhat. Mindez mélységesen idegen volt De Gaulle-tól, aki éppenséggel kollektív módon akarta nagyvá tenni a nemzetet, számára az egyén sohasem lehetett előrébb való a közösségnél. Ezzel egy időben a hatalom (autoritás) minden területen és tekintetben veszített a tekintélyéből, megkérdőjeleződött. A gyarmatbirodalom elvesztése (aminek döntő momentumma Algéria függetlenné válása 1962-ben), az európai integrációs folyamatok (az Európai Gazdasági Közösség létrejötte 1957-ben) és a francia-nyugatnémet kibékülés (Élysée-szerződés, 1963) hatására a fiatalok körében erősen tért veszített a patriotizmus hagyományos De Gaulle-i koncepciója.¹⁰ A közársasági elnök és a francia fiatalság közötti távolságot jól érzékelteti a fogamzásgátló tabletták legalizálása körüli konfliktus (Neuwirth-törvény, 1967)¹¹ vagy az, hogy a hetvenes évek végét taposó tábormok megbotránkozott az új divat, a miniszoknya láttán, amelyet a legszívesebben betiltott volna...

A demográfiai folyamatok fontos, mondhatni döntő szerepet játszottak az eseményekben. A második világháború után született generáció ekkor lépett be a felnőttkorba, na meg az egyetemekre, miközben felerősödtek a szociális követelések, a kötelező oktatás korhatárát pedig a Berthoin-reform 1959-ben 14-ről 16 évre emelte.¹² A felsőoktatásban több tényező együttes hatásáról beszélhetünk: az ósdi (felső)oktatási rendszerben az elavult ismereteket közvetítő professzorok uralma érvényesült, akik talárban jártak és nem engedték kibontakozni a fiatalokat; tömegesen és a francia történelemben először kerültek be az egyetemi diákságba alacsony származású fiatalok, akiket rabul ejtett a korszakban mindenütt jelen lévő marxista ideológia, illetve annak különböző formái; végül pedig ugrásszerűen nőtt a hallgatói létszám (1958-ban 200 000, 1968-ban 586 000 fő), miközben az oktatói létszám megháromszorozódott.¹³ Ráadásul egyre több diák diploma nélkül hagyta el az egyetemet (átlagosan csak minden negyedik, de volt olyan kar, ahol csak minden tizedik hallgató fejezte be tanulmányait a diplomája megszerzésével).¹⁴

A felsőoktatásban közelgő robbanást a megmerevedett államapparátus nem látta előre, s később nehezen, vagy ha úgy tetszik, figyelmen kívül, ön-

¹⁰ Éric ROUSSEL: i. m. 851.

¹¹ Clara DUPONT-MONOD: L'homme par qui la pilule vint aux femmes. *L'Histoire*, 2007. március.

¹² Emmanuel LOYER: Du côté des étudiants. *L'Histoire*, 2008. április.

¹³ Jean LACOUTURE: i. m. 667.

¹⁴ Vlagyimir MOLCSANOV: *De Gaulle tábormok*. Zrínyi Katonai Kiadó-Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1974. 531.

hitten és korlátozott módon reagált rá. Érdekes módon De Gaulle azon kevesek egyike volt, akik érzékelték a fenyegető veszélyt, s ennek hangot is adtak. Jacques Narbonne, a köztársasági elnök tanácsadója évek óta hangoztatta, hogy „a hallgatói hullám ellenőrizetlen áradata előreláthatatlan következményekkel” fog járni, és a felvételi vizsga bevezetése, valamint a munkaerőpiaci igényekkel összhangban álló képzés megteremtése mellett érvelt. A tábornok rendre igazat adott neki.¹⁵ De érdemi lépések nem történtek, mert a hallgatói szervezetek nem voltak hajlandók tárgyalni a kérdésről (amúgy is szinte automatikusan utasítottak el minden kezdeményezést, amely a gaulle-ista hatalomtól eredt). Georges Pompidou miniszterelnök és Christian Fouchet oktatási miniszter pedig nem látott okot a változtatásra, mondván, a társadalomnak hasznára válik, ha minél több a képzett diplomás. Előbbi – 1945-ig maga is tanított – szakértőnek érezte magát oktatási ügyekben, s hosszú kormányzása egyik legsikeresebb területének éppen a közoktatást tartotta. De Gaulle később beismerte, hogy Narbonne érveire kellett volna hallgatnia, és reformokat kellett volna kezdeményeznie, de ekkor hagyta, hogy a miniszterelnök és a miniszter, aki régi, kipróbált harcostársú volt még a londoni időkből, a saját politikáját folytassa. A felsőoktatás kapcsán tehát lényegében két vélemény ütközött egymással: az egyik a reformokat akarta (például De Gaulle és Narbonne), a másik viszont az addigi úton szeretett volna továbbmenni (a kormány). Bonyolította a dolgokat, hogy 1968 tavaszán vitatott volt a diákokkal szemben tanúsítandó magatartás is: egyesek a határozott fellépés mellett érveltek és a köztársasági elnökre hivatkoztak, mások viszont engedékeny politikát szorgalmaztak és a miniszterelnököt tekintették a szószólójuknak.¹⁶

A fiatalok, az egyetemisták rendkívül hevesen reagáltak a kor különböző nemzetközi válságaira, például a vietnami háborúra. Világméretű tiltakozómozgalom kezdődött, amikor 1968 áprilisában az NSZK-ban merényletet hajtottak végre a fiatal német forradalmár, Rudi Dutschke ellen; de olyan irritáló szabályok ellen is tiltakoztak a hallgatók, mint a fiú- és leánykollégiumok közötti szabad átjárás tilalma (a fiúk fogadhattak leányvendégeket, fordítva azonban tilos volt...).¹⁷ 1966-ban számos vidéki egyetemen felemeltek szavukat a méltatlan bánásmód ellen és az egyetemi élet „forradalmasítása” mellett. A következő évben a tiltakozás elérte Nanterre-t, ahol éppen akkor építettek új épületet a bölcsészkaroknak, hogy tehermentesítsék a Sorbonne-t. A nyomasztó környezetben, az építési törmelékhalmlak és az egyre nagyobb zsúfoltság (1967-ben 15 000 fő) közepette élő hallgatókban a feszültség folyamatosan nőtt.¹⁸

¹⁵ Georgette ELGEY: i. m.

¹⁶ Jean LACOUTURE: i. m. 669–670.

¹⁷ Ez ellen először 1965-ben tüntettek Párizs egyik külvárosában. Jean LACOUTURE: i. m. 667.; Geneviève DREYFUS-ARMAND: i. m.; Emmanuel LOYER: i. m.

¹⁸ A nanterre-i körülményekről lásd Robert MERLE: *Üvegfal mögött* című regényét (Európa Könyvkiadó, Budapest, 1996).

Az egyetemi vezetők jelezték a problémákat Fouchet, majd (1967 áprilistól) Alain Peyrefitte oktatási miniszternek, de nem történt semmi. François Missoffe ifjúsági és sportminiszter azonban hamarosan szembesült a gondokkal. Korábban megjelentetett egy tanulmányt, amelyben azt állította, hogy a francia fiatalság csak a gazdasági sikerekről, a társadalmi integrációról és a polgári értékekről álmodik. 1968. január 9-én személyesen ment ki Nanterre-be felavatni az egyetem új uszodáját. Az ünnepségen egy számára ismeretlen, pufók arcú, vidám, vörös hajú német diák, Daniel Cohn-Bendit számon kérte rajta, hogy miért hanyagolják el a hallgatók szexuális problémáit. A miniszter kínjában felszólította Cohn-Benditet, hogy hűtse le magát a medencében...¹⁹ Egy hónappal később nanterre-i diákok megpróbálták bejutni a leánykollégiumba, március végén pedig egy Amerika-ellenes tüntetésen Párizsban összezúzták az American Express kirakatát, minek következtében egy hallgatót a rendőrök letartóztattak. Ekkor Cohn-Bendit és társai elindították a „március 22-e mozgalmat” és elfoglalták az egyetemi tanácsstermet, ami a májusi zavargások elindítója lett. A nanterre-i fakultáson fel kellett függeszteni az oktatást. Ezeket a különböző balos diákcsoportok által indított első megmozdulásokat De Gaulle egyszerűen csak „lármázásnak” titulálta.²⁰

Április folyamán a feszültség tovább nőtt. Peyrefitte oktatási miniszter nyomására a kormány döntött a részleges egyetemi reform, a felvételi bevezetéséről, ám ezzel a hallgatók többsége nem értett egyet. Május 2-án Grappin dékán, mivel már képtelen volt ellenőrzése alatt tartani a helyzetet, bejelentette a kar bezárását. Erre ösztönözte őt az akkor már belügyminiszter Fouchet, akitől De Gaulle korábban azt kérte, vessen véget a nanterre-i „incidenseknek”,²¹ melyeket a tábornok csupán „néhány agitátornak és a vizsgák előtti általános izgalomnak tulajdonított”.²² A lépés azonban éppen az ellenkező hatással járt. A dühös hallgatók (ekkor még csak mintegy háromszázan) bementek a belvárosba, és 3-án bevették magukat az ősi Sorbonne-ra. A „fasiszta” fenyegetések ürügyén felszedték az egyetem udvarának macskaköveit és védelmül barikádot emeltek belőlük. Ezzel kezdetét vette „a forradalmi erők megmozdulásának első szakasza” (Hobsbawm): Párizsban kitört a hallgatók lázadása.

Peyrefitte délután felhívta Fouchet-t, Jean Roche rektor kérésével: „a rendőrség tisztítsa meg a Sorbonne-t”. A miniszterek pontosan tudták, hogy ennek milyen következményei lehetnek. Mégis elszánták magukat a határozott fellépésre. Egyrészt a rektor írásban is megerősítette a kérését; másrészt úgy vélték, De Gaulle, akit bosszantott a nanterre-i agitáció, támogatja őket

¹⁹ Jean LACOUTURE: i. m. 668. Már ekkor felmerült, hogy Cohn-Benditet kiutasítják Franciaországból, de Missoffe végül nem ragaszkodott hozzá.

²⁰ http://www.charles-de-gaulle.org/article.php?id_article=101, letöltés: 2008. június 10.

²¹ Jean LACOUTURE: i. m. 668.

²² Andrew SHENNAN: *De Gaulle*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1997. 166.

(a tábornok nyugodt volt, „gyerekességnek” minősítette az egyetemisták mozgolódásait, amelyek abbamaradnak, mielőtt az elkerülhetetlen reformokat bevezetik); harmadrészt Georges Pompidou miniszterelnök, aki Fouchet kifejezett kérése ellenére 2-án – nem zavartatva magát a különböző egyetemeken tapasztalható mozgolódástól – elutazott Iránba és Afganisztánba, korábban szintén határozottnak mutatkozott („Botozzuk meg a veszeteket!”).²³ A rendőrség kitakarította a Sorbonne-t, ezzel azonban öngerjesztő társadalmi mozgalmat indított el (provokáció, brutális rendőri fellépés, erőszakos szolidaritási megmozdulás, újabb rendőri elnyomás stb.). Több száz diákot hallgattak ki, harmincat rendőri felügyelet alá helyeztek, közülük tízet felfüggesztett börtönbüntetésre ítélték. Az összecsapás során húszan megsebesültek, négy hallgatót (köztük Cohn-Benditet) pedig két hónapra bebörtönöztek, amiért bazalkockákat és köveket dobtak a rendfenntartó erőkre.

Az ítéletet 5-én hirdették ki, mire másnap a lázadás valóságos forradalomba ment át („Szabadítsuk ki a társainkat!”). Ehhez tegyük hozzá: aznap derült ki, hogy 10-én kezdődnek a fővárosban az amerikai–vietnami tárgyalások, ami a fiataloknak újabb ürügyet jelentett a tiltakozásra. A május 6-ról 7-re virradó éjszaka mérlege: könnygázfüstbe burkolózó városnegyedek, több mint 600 sebesült, 400 a tüntetők, 200 a rendőrök soraiban... A legidősebb rendőrök megdöbbenek a diáktüntetőik harciasságán: ilyen hevületet még az 1934. áprilisi szélsőjobboldali zavargások és az algériai háború alatti tömegmozgalmak során sem tapasztaltak. Mintha városi gerillaháború robbant volna ki. A terjedő erőszak miatt De Gaulle felháborodott: „Nem hagyhatjuk, hogy az egyetemekre olyanok vegyék be magukat, akik az ellenségei. Nem hagyhatjuk, hogy az utcát az erőszak kerítse hatalmába.”²⁴ Az utcai erőszak és az összecsapások azonban folytatódtak. Május 7-én 20 000 egyetemista vonult fel a Diadalívnel, az *Internacionálét* énekelve. Másnap De Gaulle a kormányülésen ismét kijelentette: „Szó sem lehet arról, hogy engedjünk.”²⁵

Pedig Peyrefitte a Nemzetgyűlésben bejelentette: ha a nyugalom visszatér, szó lehet a Sorbonne újbóli megnyitásáról. Május 9-én azonban, amikor trockisták és anarchisták részvételével a Jacques Sauvageot által vezetett Francia Egyetemi Hallgatók Nemzeti Uniója (UNEF) tartott hatalmas tüntetést a Denfert-Rochereau-nál, a köztársasági elnök elutasította a Sorbonne megnyitásának gondolatát. „Generációs konfliktust, civilizációs válságot, társadalmi küzdelmet, kínai kulturális forradalmat akarnak? Szó sem lehet róla!” Természetesen az egyetemi reformra szükség van: „Elég régóta hangoztatom már!” Most azonban az a legfontosabb, hogy ne hagyjuk az „1%-nyi lázongónak”, hogy folyamatosan terrorizálja a „99%-nyi birka tömeget”. „Ha egy gyerek dühbe gurul és túllépi a mértéket, akkor megnyugtatójának

²³ Jean LACOUTURE: i. m. 668–669.

²⁴ Georgette ELGEY: i. m.

²⁵ Jean LACOUTURE: i. m. 671.

az a legjobb módja, ha valaki lekever neki egy nyaklevest.”²⁶ De Gaulle, aki a jelek szerint nem értette meg sem a diákok követeléseit, sem a helyzet súlyosságát, minden tárgyalást és vitát visszautasított: „Nem tűrhetjük az utcai erőszakot!”²⁷ „A hatalom nem hátrál meg!”²⁸ – ez már-már az algériai puccsok hangnemét idézi. Még olyan megjegyzést is tett, hogy végső esetben lábon kellene lőni az engedetlen tüntetőket... Mindettől függetlenül szemtanúk szerint a tábornok még mindig nem tartotta súlyosnak a kialakult helyzetet, és nem aggódott különösképpen a várható fejlemények miatt.²⁹

A május 10-ről 11-re virradó éjszaka azonban elszabadult a pokol. Barikádok emelkedtek a Quartier Latinben, mely szó szerint utcai harcok színterévé vált („a barikádok éjszakája”). Molotov-koktélok, könnygázgránátok robbantak, gépkocsik lángoltak, rendőrrohamok és ellentámadások követték egymást, az arcukat kendővel elfedő fiatalok kiabálva, ordítva, a lányok énekelve szegültek szembe a gumibotózó rendfenntartó erőekkel... A sebesültek száma: 367 (egyek adatok szerint ezer), az egyharmaduk rendőr. Az eseményeket a hatalommal ellenséges rádióállomások a helyszínről élőben közvetítették. Nem véletlen, hogy a kormány igyekezett elhallgattatni ezeket a csatornákat.³⁰ Több száz embert tartóztattak le és hallgattak ki. A tábornokot csak hajnal 5 óra 30 perckor, az utolsó barikád elfoglalása után ébresztették fel és tájékoztatták, hogy három órával korábban parancsot adtak a rohamrendőrségnek (CRS) a barikádok felszámolására.³¹ A történetek miatt dühös De Gaulle egyetértett a döntéssel, mindössze miniszterei „tohonyasága” miatt méltatlankodott, amiért nem cselekedtek gyorsabban...³² Fouchet-nak egyenesen a szemére vetette, hogy nem avatkozott be már korábban, akkor, amikor az első barikádot építeni kezdték.³³ Azoknak (például Louis Joxe igazságügy-miniszternek), akik a diákokkal való tárgyalások lehetőségét latolgatták, azt válaszolta: „Nem, nem és nem! A lázadás előtt nem szokás kapitulálni. Az állam nem hátrál meg.”³⁴

Pompidou 11-én este tért vissza Párizsba (az őt fogadó miniszterek „sápadtak és kétségbeesettek”), s nyomban új irányvonalat javasolt. Általános meglepetésre rávette az addig határozottságot hirdető De Gaulle-t az engedme-

²⁶ Éric ROUSSEL: i. m. 858.

²⁷ Georgette ELGEY: i. m.

²⁸ Jean LACOUTURE: i. m. 672.

²⁹ Jacques FOCCART: *Le Général en mai. Journal de l'Élysée – II 1968–1969*. Mis en forme et annoté par Philippe Gaillard. Fayard/Jeune Afrique, Paris, 1998. 96.

³⁰ Maga De Gaulle is végtelenül dühös volt a rádiókra, különösen az államiakra, a májusban játszott szerepük miatt. (Philippe DE GAULLE: i. m. 390–391.) Az utcai zavargások és az erőszak ellenére egyébként ekkoriban a párizsiai 61%-a a diákok oldalán állt, s csak 16%-uk volt kifejezetten ellenséges velük szemben. (Éric HOBBSBAWM: i. m. 47.)

³¹ Különös helyzet: a rendőrség 1934. február 6. óta végrehajtott legkeményebb akciójáról sem a köztársasági elnök, sem a miniszterelnök nem tudott. Előbbi, mint láttuk, aludt, utóbbi pedig éppen ókori római romokat látogatott meg Afganisztánban, nem messze a szovjet határtól... Éric ROUSSEL: i. m. 861.

³² Georgette ELGEY: i. m.

³³ Jacques FOCCART: i. m. 102–103.

³⁴ Vlagyimir MOLCSANOV: i. m. 533.

nyekre (vagyis a meghátrálásra), a Sorbonne megnyitására, a letartóztatott diákok szabadon engedésére („A beszélgetésünk rövid ideig tartott. Azonnal megkaptam a köztársasági elnök beleegyezését az elképzeléseimhez.”). Az intézkedést 23.15-kor jelentették be, a tábornok tehát hagyta, hogy miniszterelnöke szabadon kormányozzon, és tege a dolgát.³⁵ Később ezt megbánta: „A Sorbonne megnyitása nem De Gaulle-t, hanem Pétaint idézte!” Ezzel arra utalt, hogy utóbbi 1940-ben meghátrált a németek előtt és aláírta a fegyverszünetet, amit ő – mint tudjuk – hevesen ellenzett. Hobsbawm szerint ugyanakkor a kormánynak nem volt más választása, csak a visszako- zás, hiszen más esetben lövetnie kellett volna, ami viszont végzetesen aláasta volna hatalmát, és szembefordította volna vele a tömegeket. Egyúttal nyilvánvalóvá vált a kormányzat tehetetlensége is, s ez a későbbiekre nem sok jót ígért.³⁶ A kezdeményezés mindenesetre a kormányfő kezébe ment át (aki a miniszterelnöki rezidencia udvarára telepített parancsnoki kamionból személyesen irányította a rendőri egységeket), vagyis a hatalmi centrum átmenetileg az Élysée-palotából a Matignon-palotába helyeződött át.³⁷

Május 14-én a tábornok – nem tartva elég súlyosnak a helyzetet – Romániába utazott hivatalos látogatásra.³⁸ Ugyanaznap kezdetét vette a mozgalom második szakasza: Nantes-ban a munkások hatalmukba kerítették az első gyárat, a francia repülőgépgyártás zászlóshajójának számító Sud-Aviation helyi üzemét, a CGT és más szakszervezetek pedig még 13-án általános sztrájkra szólítottak fel (a közszolgáltatások megbénultak, a tüntető tömeg nagysága elérte a 300 000, más adatok szerint az egymillió főt). Az ellenzék a kormány távozását követelte. De Gaulle Bukarestben tudta meg, hogy sztrájk kezdődött odahaza, s hogy 15-én elfoglalták az Odéon színházat és a Renault-gyárat.³⁹ Az Odéon igazgatója, Jean-Louis Barrault csatlakozott a tüntetőkhöz és kiadta a jelszót: „Amikor a Nemzetgyűlés burzsoá színházzá válik, a burzsoá színházaknak nemzetgyűlésekké kell alakulniuk.” A tábornok, amikor erről tudomást szerzett, elvesztette a türelmét: „De hát mit csinálnak ezek [tudniillik a kormány] Párizsban?” Lerövidítette utazását, s 18-án este fél 11-kor landolt a gépe a francia fővárosban, de ekkor már kétmillió ember sztrájkolt.

A protokoll szerint a tábornokot fogadó miniszterelnök és miniszterek De Gaulle éktelen haragjával szembesültek. A köztársasági elnök „katonai

³⁵ A döntés kicsikarása érdekében Pompidou állítólag még a lemondásának lehetőségét is megpendítette, bár ezt többen is kétségbe vonják.

³⁶ Eric Hobsbawm: i. m. 48.

³⁷ Jean Lacouture szerint Pompidou kezében akkora hatalom koncentrálódott ezekben a napokban (május 11-től 29-ig), amekkorát utóljára Napóleon birtokolt a száznapos uralma (1815) alatt. (Jean LACOUTURE: i. m. 677.) Hasonlóan vélekedik Éric Roussel is, aki hozzáteszi, hogy De Gaulle és Pompidou között ekkor rendült meg a bizalom, s csak a drámai körülmények miatt maradtak még egy ideig együtt az állam élén. (Éric ROUSSEL: i. m. 864.)

³⁸ Többen is, például Fouchet, marasztalták, mondván, egyáltalán nem nyugodt a helyzet, ám Pompidou és Couve de Murville külügyminiszter kiemelten fontosnak tartotta ezt az utazást, s rávette az elnököt az elindulásra.

³⁹ A tábornoknak telefonon naponta négyszer számoltak be az otthoni helyzetről.

hangnemben” előadott „egyórás dühkitörése” során nem válogatta meg a szavait: „Elég, hogy De Gaulle kiteszi a lábát, s máris minden összeomlik!”⁴⁰ Igaztalan vád, hiszen az események kibontakozásánál még ő is Franciaországban tartózkodott. Peyrefitte oktatási minisztert és Fouchet belügyminisztert tartotta felelősnek, előbbit az „egyetemisták zavargásai”, utóbbit a „mindenütt jelen lévő kupleráj” miatt. Az őket Párizsba szállító gépkocsiban Pompidou felajánlotta lemondását, de a tábornok letorkollta: „A csata kellys közepén nem hagyjuk el a posztunkat! Először meg kell nyerni a háborút. Aztán meglátjuk...”⁴¹

Másnap az Élysée-palotában Pompidou és a „rendfenntartás felelősei” újabb heves elnöki dührohannak lehettek szem- és fültanúi. A dühöngő elnök meggondolatlanul ítélt meg a Pompidou-kormány elmúlt öt éves tevékenységéről: „Öt nap alatt a gonoszság ellen folytatott tízéves küzdelmünk veszett oda. Öt nap alatt visszatértünk a politizálás legrosszabb napjaihoz. Az az igazság, hogy öt éve nem csináltunk semmit, nem láttunk előre semmit, és megelégedtünk azzal, hogy kényelmesen eléledgéljünk... Ah, örülni fognak, ha már nem leszék itt!” Majd bejelentette: „Vége a pihenésnek!” Kiadta a parancsot, hogy azonnal tisztítsák meg az Odéont és a Sorbonne-t, egyben ügyeljenek arra, hogy a rádióban és a televízióban a megfelelő hírek kerüljenek adásba. Amikor a belügyminiszter megemlítette, hogy a patinás színházat és egyetemet csak fegyveresen lehet kiüríteni, s hogy halottak is lehetnek, De Gaulle letorkollta és félresöpörte az ellenérvet: „Az a belügyminiszter, aki visszautasítja a lóparancs kiadását, nem képes ellátni a feladatát...”⁴²

Az ellenérvek hatására mindazonáltal a tábornok elfogadta, hogy a kiürítést néhány nappal elhalasszák, s ezzel – legalábbis egy időre – elkerüljék a vérfürdőt. Majd utasítást adott, hogy hozzák nyilvánosságra azt a kijelentését, amely szerinte meghatározza az Élysée magatartását: „Reform – igen! Kupleráj (chienlit) – nem!” Ez azonban roppant szerencsétlen húzásnak bizonyult. A „chienlit” kifejezés a francia nyelvben a középkorban bukkant fel, de aztán elfelejtődött, s a franciák egészen 1968 májusáig nem is használták. De Gaulle az utcai zűrzavarra értette, de az eredeti jelentése ágyba piszkítás... A szó futótűzként terjed, s az utcai demonstrációkon táblák jelennek meg ezzel a felirattal: „Ő maga a kupleráj!”

Az elnök minderre ügyet sem vetett és arra készült, hogy 24-én beszédet mondjon, amely várakozása szerint egy csapásra véget vet majd a rendbontásnak. Erre nagy szükség is lett volna, mert 19-én a párizsi tömegközlekedési vállalat és a francia nemzeti vasúttársaság dolgozói is sztrájkba léptek, 20-án már hatmillió a sztrájkolók száma, 21-én pedig (mely Jacques Foccart, De Gaulle tanácsadója szerint „drámai nap”⁴³) csatlakoztak az alkalmazot-

⁴⁰ Jean LACOUTURE: i. m. 681.

⁴¹ Georgette ELGEY: i. m.

⁴² Uo.

⁴³ Jacques FOCCART: i. m. 117.

tak is.⁴⁴ Ezzel az ország lényegében megbénult. A kormány, amelyet váratlanul értek a fejlemények, megpróbált úrrá lenni a helyzeten. 22-én sikerült túlélnie a Nemzetgyűlésben egy bizalmatlansági indítványt.⁴⁵ Megszavazták a zavargások miatt elítélt egyetemisták amnesztiáját. 25-én tárgyalásokat kezdeményeztek a szakszervezetekkel a sztrájkok felfüggesztésének feltételeiről, 27-én aláírták az úgynevezett grenelle-i egyezményeket (jelentős, bár meglehetősen egyenetlen béremelések, munkaidő-csökkentés, a szakszervezeti jogok bővítése stb.). Mindez azonban nem csökkenti ama tények jelentőségét, hogy a hatalom veszített a tekintélyéből, a sztrájkok nyomán pedig a gazdaság tetszhalott állapotba került.

De Gaulle a 24-i rádiós és televíziós beszédében, amely egyébként a tábornokra jellemzően egyszerű, világos, a jövőre koncentrált, többek között elmondta: „Az országnak [népszavazás keretében] ki kell jelentenie: önmű bízom az egyetemi reform és a gazdasági változás elindítását a legszegényebbek érdekében [...]. Ha erre nem hajlandó, a köztársasági elnök tudni fogja, hogy feladata véget ért.” A beszédet 24-én délben rögzítették az Élysée-palotában, és este nyolc órakor közvetítették. Ezek hallgatták az utcán tranzistoros rádiókon. Abban a pillanatban, amikor elhangzottak De Gaulle szavai – „abban az esetben, ha a franciák válasza nemleges lesz, magától értetődik, hogy nem fogom sokáig betölteni a tisztségemet”⁴⁶ –, örömtias kiáltások és diadalüvöltések törtek ki szerte a városban. Majd pedig a lampionok fényénél a tömeg énekelni kezdett: „Agyó, De Gaulle!” Az összecsapások újult erővel lángoltak fel, és egész éjszaka tartottak. A Szajna bal partjáról áterjedtek a jobb partra is, s radikális diákok egy csoportja ekkor gyűjtötte fel a tőzsdét, a „kapitalizmus templomát”.⁴⁷ Vidéken az összecsapásokban négyen életüket veszítették: két munkás Sochaux-ban, egy rendőr Lyonban és egy gimnazista Flins-ben. A tábornok elcsüggedt: „Célt tévesztettem. Immár én vagyok az oka mindennek... A távozásomat akarják. A helyzet felfoghatatlan.”⁴⁸ Először fordult elő, hogy az egész éjszakát a dolgozószobájában töltötte.

A teljes kudarccal végződő beszéd tartalma talán nem adott volna okot a tömegek csalódottságára, a stílusa viszont annál inkább. De Gaulle nagy beszédeivel (1940: London; 1958: Algír; 1961: Párizs) összevetve ez a szöveg jóval fakóbb, tompább; az adott körülmények között nem tudott olyan

⁴⁴ 1968 májusa Franciaország, de talán minden ország történetének legnagyobb sztrájkmozgalmát hozta magával: összesen 7 millióan tettek le a munkát, ebből 2,3 millióan gyári munkások voltak (a gyári munkások összlétszáma 1968-ban elérte a 7 700 000 főt). (Xavier VIGNA: Trois millions d'ouvriers en grève. *L'Histoire*, 2008. április.)

⁴⁵ De Gaulle erre szinte ügyet sem vetett: „Vihar egy pohár vízben...”

⁴⁶ Vlagyimír MOLCSANOV: i. m. 537.

⁴⁷ Ez a fejlemény a tüntetők akaratával ellentétes hatást vált ki: egyre többen ijednek meg az anarchiától és állnak a rend, azaz a kormány és De Gaulle oldalára. Történések körében elterjedt a vélemény, hogy a tábornok később éppen azért tudott lábra állni, mert a „vörös forradalom” ellenében a „rend” védelmét ígérte.

⁴⁸ Georgette ELGEY: i. m.

hatást kelteni, hogy a válság megoldását segítse elő. Éppen ellenkezőleg. A három hete szinte eksztázisban, szexuális és ideológiai felszabadulásban⁴⁹ élő fiatalok szemében, akik Cohn-Bendit kitoloncolása miatt még dühösebbek voltak, De Gaulle 19. századi „őskövületnek” látszott, akinek semmi keresnivalója sincs 1968 mámoros forradalmában. A vidéki tömegek pedig inkább a határozottságot, a megoldást várták volna, ehelyett valamiféle felsőoktatási és munkahelyi reform (a „részvétel”) ködös magyarázatát kapták. Raymond Tournoux újságíró, a tábornok biográfusa így fogalmaz: „Franciaország figyel, s Franciaország nem rendül meg. A szemek szárazak maradnak. Az országban nincs gyomorig ható felindultság. A karizma már nem emelkedik a háztetők magasságába. A varázserő odavan... A gaulle-isták le vannak sújtva.”⁵⁰

Május 24-én, a beszéd elhangzásának másnapján az Élysée-palotában síri hangulat uralkodott. A látogatók elmaradtak, a telefonok némák. Mindenki az elnök távozására várt. Az ellenzékben lévő baloldal egyik vezetője, François Mitterrand bejelentette, hogy De Gaulle lemondása esetén kész átvenni az államfői hatalmat. Egyes gaulle-isták a zavargásokban az amerikai CIA kezét vélték felfedezni, amely így akarja elszabotálni a vietnamiakkal folytatandó párizsi tárgyalásokat.⁵¹ Mások azt hajtogatták, hogy a diákok a lelkük mélyén valójában egyetértenek a változásokat akaró De Gaulle-lal, és a konzervatív Pompidou politikáját nem hajlandók elfogadni. Még ha ez a vélekedés nem is volt teljesen hamis, megfeleledkezett a lényegről. Jóllehet De Gaulle megértette a társadalmi fejlődés és az erkölcsi változások szükségességét, de az általa használt nyelvezet taszította a francia ifjúságot. Olyan érzést keltett, mintha egyedül ő lenne az igazság birtokában, mindenki mást pedig még meg is leckéztet. A diákok szemében tekintélyuralmi nagypapának tűnt, aki nem tűri, ha valaki ellentmond neki. A fiatalok ki is adták a jelszót: „Tíz év elég volt!” – utalva arra, hogy éppen tíz évvel korábban tért vissza a tábornok a hatalomba. Nehezményezték De Gaulle hajlott korát és azt kívánták, hogy a „vén totyakos” távozzon.

Nem voltak egyedül. Még egyes miniszterek és régi gaulle-isták is egyetértettek velük. Edmond de Rothschild kijelentette: „Mindig is gaulle-ista voltam, de most a tábornoknak távoznia kell.” Hettier de Boislambert tábornok, a Becsületrend kancellárja pedig visszautasította, hogy a rend kiálljon De Gaulle mellett: „A nemzeti kitüntetést nem lehet politikai ügyekben kompromittálni, fenn kell maradnia, bármilyen is legyen a politikai rendszer.” A gaulle-ista parlamenti képviselők nyíltan beszéltek a tábornok nyugdíjazásáról és a lemondásáról. A már idézett Hobsbawm jól érzékelteti a helyzetet: „Úgy látszott, Európa legbüszkébb és legmagabiztosabb politikai

⁴⁹ Vö. Yannick RIPA: La déception des „filles de Mai”. *L'Histoire*, 2008. április.

⁵⁰ Raymond TOURNOUX: *Le mois de mai du Général*. Plon, Paris, 1969. 145–146. Idézi: Éric ROUSSEL: i. m. 868.

⁵¹ Pompidou-nak saját állítása szerint bizonyítékai is voltak a külső beavatkozásról, s De Gaulle is meg volt győződve arról, hogy a külföldről érkező fiatal balos forradalmárokat a titkosszolgálatok manipulálhatják. Philippe DE GAULLE: i. m. 388–389.

rezsimje megingott. Volt olyan nap, amikor De Gaulle kormányának többsége – s feltehetően maga a tábornok is – nagy valószínűséggel vereségre számított. [...] Május 27. és 29. között volt olyan pillanat, amikor annyira megszűnt a gaulle-izmus hitele, hogy saját tisztviselői és hívei is vesztettnek tekintették ügyét.”⁵²

A legérdekesebb az, hogy ebben a különleges történelmi pillanatban a legváratlanabb helyről érkezett De Gaulle számára támogatás: Waldeck Rochet, a diákmozgalomtól idegenkedő Francia Kommunista Párt (FKP) főtitkára a hivatalos nyilatkozatokkal ellentétben titokban megüzente, hogy jelen körülmények között „nem szabad távoznia”. Olyan jelzések is érkeztek május végén az Élysée-be, hogy ha kommunistákat vennének be a kormányba, akkor a párt támogatásáról biztosítaná az elnököt. Az FKP-ban ugyanis attól tartottak, hogy De Gaulle távozása után szélsőjobboldali katonai rezsim jön létre. Tény, hogy a párt teljesen kimaradt az eseményekből, amiben az is közrejátszhatott, hogy a szovjetek egyáltalán nem kívánták a köztársasági elnök távozását, s nyilván ilyen értelemben gyakoroltak nyomást francia elvtársaikra is. Jean-Paul Sartre kíméletlen ítélete nem váratott magára sokáig: az FKP „a De Gaulle-lal való objektív bűnrészesség állapotába” került.⁵³

Az elbizonytalanodó köztársasági elnök beleegyezésével az energikus Pompidou vette kezébe a dolgokat. Ezekben a napokban, amikor a tehetetlennek látszó De Gaulle bezárkózott az elnöki palotába, Pompidou kezdeményezései, nyugalma, derűlátása biztosította, hogy az állam tovább működjön. Megmutatkoztak a miniszterelnök legjobb erői, amelyek miatt a tábornok 1962-ben e posztra emelte az összes politikai párt egyöntetű tiltakozása ellenére (nem volt parlamenti képviselő, vagyis nem volt mögötte politikai legitimitás). A nép szemében államférfíui erőnyeket csillogtatott, miközben De Gaulle-t túlhaladták az események. A közvélemény-kutatások azt jelezték, hogy a köztársasági elnökkel elégedettek aránya 35%-kal csökkent, míg a miniszterelnökkel elégedettek aránya 25%-kal nőtt.⁵⁴ Így e válság politikai gyümölcseit Pompidou szüretelte le, holott a megelőző időszakban reformellenessége komoly szerepet játszott a májusi társadalmi krízisben.

De Gaulle ezekben a május végi napokban a munkatársai, a családtagjai szemében reményvesztett, „megtört, megöregedett, görnyedt” embernek tűnt, akinek semmilyen befolyása sincs az eseményekre. Nemigen tudta, mit tegyen. Amikor Bernard Tricot, a köztársasági elnöki hivatal főtitkára arra buzdította, hogy hagyjon fel a hallgatással, azt felelte, hogy még nem jött el az ideje: „Pontosan azért, mert a helyzet jelenleg áttekinthetetlen, nem teszek semmit. Ha majd világosan látni fogom, mit tehetek, meg fogom tenni.”⁵⁵ A 27-i kormányülésen a minisztereknek az a benyomása keletkezett, hogy

⁵² Eric HOBBSAWM: i. m. 46., 51.

⁵³ Michel WINOCK: *La révolution a-t-elle eu lieu? L'Histoire*, 2008. április.

⁵⁴ Jean LACOUTURE: i. m. 694.

⁵⁵ Georgette ELGEY: i. m.

az elnök észre sem veszi a körülötte ülőket, a beszélgetésből pedig legfeljebb foszlányokat fog fel. Május 27-én este, amikor fiának a legsötétebb módon jellemezte a helyzetet, Philippe de Gaulle azt tanácsolta neki, hogy fogadja el „uralmának végét”. Erre azonban nem volt hajlandó, s ingerülten kiáltott fel: „Nem hagyhatom Franciaországot egy Mitterrand-ra vagy egy Cohn-Benditre!”⁵⁶

A tábornok ekkor úgy döntött, egy-két napra visszavonul vidéki birtokára, Colombey-les-Deux-Églises-be, mert aggódik családja biztonságáért,⁵⁷ és mert nyugodtan át akarja gondolni a helyzetet. Pompidou-val közölte: „Teljesen agyongyötört vagyok, már hat éjszaka nem aludtam. Kell 24 óra nyugalom és pihenés, hogy dönteni tudjak. Elmegyek Colombeybe aludni.”⁵⁸ Ekkor – úgy tűnik, 27-én vagy 28-án – merült fel benne egy titkos találkozó lehetősége Massu tábornokkal, a Nyugat-Németországban állomásozó francia csapatok parancsnokával. Mit remélt ettől a találkozótól? Talán arra gondolt, hogy nagy szenzációt fog kelteni, s eltereli a figyelmet az Élysée-palota környékén 29-re tervezett nagyszabású CGT-tüntetésről.⁵⁹ Az is lehetséges, hogy tudakozódni akart a hadsereg magatartásáról egy esetleges mozgósítás esetén.⁶⁰ A dolgot teljes titokban akarta tartani, így növelve annak misztikus jellegét, hiszen az állam éléről való hirtelen eltűnése ezekben a vészterhes napokban ijedséget és megrázkódtatást okozhatott a franciák körében, akik így átértékelhették a helyzetet...

De Gaulle életének egyik legkülönösebb másfél napja május 29-én reggel 7 órakor kezdődött, és 30-án délután fél 5-kor ért véget.⁶¹ Ez alatt a 34 óra alatt gyökeres átalakuláson ment át, és új fordulatot adott az eseményeknek. Ahogy Hobsbawm fogalmaz: „...ez a közismerten briliáns politikus felismerte azt a pillanatot, amikor ellenfelei elvesztették lendületüket, s azt az esélyt is, hogy ismét ő ragadhatja kezébe a kezdeményezést”.⁶² 29-én reggel fél 8-kor közölte a kabinetfőnökével, hogy fáradtnak érzi magát, ezért Colombeybe megy, vagyis nem tartják meg az aznap délelőttre tervezett kormányülést, amelyen neki kellett volna elnökölnie. A kormányülést áttette

⁵⁶ Philippe DE GAULLE: i. m. 395–396.

⁵⁷ 28-án a kora esti órákban De Gaulle asszonyt, akit a franciák egyöntetűen „Yvonne néninek” hívtak, bevásárlás közben a nyílt utcán sértegették és megsebzényitették, amit nagyon nehezen viselt. Nem kizárt, hogy az eset nagy szerepet játszott a tábornok további lépéseiben.

⁵⁸ Vlagyimir MOLCSANOV: i. m. 542.

⁵⁹ Philippe DE GAULLE: i. m. 397.

⁶⁰ A hadsereg bevetésének gondolata már korábban felvetődött. 16-án Pompidou lépéseket tett a tartalékosok behívására, 19-én pedig De Gaulle is érdeklődött a hadsereg állapota felől. Mivel ekkorra az algériai seb már beforradt, a hadsereg teljesen lojális volt a politikai vezetéshez, ám azt nem lehetett tudni, miként reagál, ha rendőri típusú feladatot adnak neki. 24-e éjszakáján már komolyan felmerült az ejtőernyősök bevetése a tüntetők ellen, de ezt a lehetőséget végül mind a belügyminiszter, mind a hadügyminiszter elvetette. Az eszközök mindezenre adottak voltak: Párizs környékén több, kiválóan kiképzett és felszerelt egység is állomásozott. (Jean LACOUTURE: i. m. 691–692.)

⁶¹ Uo. 697.

⁶² Eric HOBBSAWM: i. m. 49.

30-án 15 órára. Együttal utasítást adott katonai kabinetfőnökének, Lalande tábornoknak, hogy vegye fel a kapcsolatot a három francia hadseregcsoporthoz parancsnokaival. Még délelőtt négyszemközt tárgyalt a vejevel, Alain de Boissieu tábornokkal, a mulhouse-i 7. páncélosadosztály parancsnokával, akinek a legsötétebb színekkel írta le a helyzetet, majd megjegyezte: „A francia népek nincs szüksége De Gaulle-ra... Az lenne a legjobb, ha hazatérnék, és megírnám az emlékirataimat.” Majd így folytatta: „Elhagyom Párizst. [...] A franciákat, beleértve a kormányt is, kétségek közé akarom szorítani, hogy a helyzet ura lehessen.”⁶³

Xavier de La Chevalerie kabinetfőnök döbbenetesen vette észre, hogy az Élysée-palota egyik udvarán a személyzet összegyűjti az elnöki pár bőröndjeit, amelyek menetkészben vannak csomagolva, a bőröndök száma pedig jelentősen meghaladja a szokásos colombeyi utazások során megszokott mértéket.⁶⁴ 11 óra körül, egy Pompidou-val folytatott rövid telefonbeszélgetés⁶⁵ után a tábornok a feleségével együtt elhagyta a palotát. A szárnysegéde meglepődött, amikor parancsot kapott, hogy katonai uniformisban kísérelje az elnöki párt: Colombeybe mindig civilben utaztak. A benzinhiány miatt üres párizsi utcákon pillanatok alatt kiértek Issy-les-Moulineaux repülőtérre, ahol helikopterre ültek. A Colombeytől 50 km-re fekvő Saint-Dizier repülőtérre felé vették az irányt, ahol délben landoltak s üzemanyagot vételeztek. A tábornok átadott egy borítékot a szárnysegédnek, amelyet a helikopter pilótájának kellett továbbadnia. Az úti cél állt benne: „A németországi francia csapatok főhadiszállása, Baden-Baden.”

Mélyrepülésben, alig száz méter magasan, itt-ott a fák tetejét súrolva haladtak, hogy elkerüljék a radarokat. 14.20-kor átrepültek a Rajna felett, majd a helikopter húsz perc múlva leszállt az NSZK-ban, s a szárnysegéd nyomban hívta az éppen sziesztázó Massut, akinek fogalma sem volt arról, hogy maga De Gaulle lesz a vendége – mint ahogyan ekkor Franciaországban senki, még a miniszterelnök és a kormánytagok sem tudták, hol tartózkodik a köztársasági elnök... Az elhangzottakat Massu visszaemlékezéséből tudjuk rekonstruálni. Kettejük viszonya korábban egyáltalán nem volt felhőtlen, de most De Gaulle mégis teljesen őszintén fordult a főparancsnok felé: „Massu, minden elveszett! Azt akarják, hogy elmenjek! Nélkülem akarnak boldogulni!” Az elnök teljesen elkeseredett ember benyomását keltette: „A kommunisták teljesen megbénították az országot. Már senkinek sem parancsolok. Ezért visszavonultam, s mivel jómagam és a családom fenyegetve éreztük magunkat Franciaországban, idejöttem menedékkért önhöz, hogy eldöntsük, mit tegyünk.” Még azt is megemlítette, hogy menedékkérelmet kér a nyugatnémet hatóságoktól. Egyébként fiát, Philippe de Gaulle-t és családját is Baden-Badenbe hívta, és ők délután meg is érkeztek.

⁶³ Jean LACOUTURE: i. m. 702.

⁶⁴ Éric ROUSSEL: i. m. 871.

⁶⁵ „En már öreg vagyok, Ön viszont fiatal. Ön jelenti a jövőt. Vizontlátásra! Búcsúznom.” (Uo. 873.)

Massu megdöbbsent. Nem ismert De Gaulle-ra. „Olyan ember társaságában éreztem magam, aki makacsul, mint egy öszvér, eltökélte, hogy hagy mindent összeomlani. Leírta nekem az apokalipszist.” Habozás nélkül, azonnal átvette a szót, és arra buzdította az elnököt, hogy térjen vissza Párizsba, és vegye át ismét a legfőbb államfői hatalmat. „Egy olyan nagy tekintélyű embernek, mint ön, még vannak cselekvési eszközei. [...] Önmaga és az ország miatt így nem mondhat le. Ez rossz fényt vetne önre és megfakítaná az önről kialakult képet. Mindaz, amit tíz év alatt tettek, nem veszhet el tíz nap alatt. Csak tovább növelné a káoszt, amelyet éppenséggel meg kellene fékeznie. 15 000 olyan egyénnel van dolga, akik elhatározták, hogy azt a harcot, amely az egész világon zajlik, nálunk vívják meg. Ön most csüggedt, de 1940 óta látott már egyet s mászt. A végsőkéig kell harcolnia olyan terepen, amelyet maga választ meg... Ha lemond a hatalomról, akkor ezt népszavazásnak vagy választásoknak kell megelőznie.”⁶⁶ De Gaulle csak hallgatta, s időnként mindössze egy „Folytassa! Folytassa!” felszólítással szakította félbe. Majd hirtelen felpattant, átölelte Massut, amit korábban sohasem tett, pedig elég régóta ismerték egymást. „Indulok vissza. Hívják a feleségemet!” A megbeszélés alig harminc percig tartott, a tábornok mindössze másfél órát tartózkodott az NSZK-ban. Hamarosan, este 6 óra után megérkeztek Colombeybe, ahonnan De Gaulle felhívta Tricot-t, s közölte vele, hogy „egyezésre jutottam a hátsó gondolataimmal”. Másnap, 30-án délelőtt 11-kor szállt fel velük a helikopter, fél 1-kor pedig már az Élysée-palotában is voltak.

Henry De Gaulle ezekben a napokban gondolt a lemondásra, az bizonyos. Június 1-jén Pompidou-nak a következőket mondta: „Életemben először elerőtlenedtem. Egyáltalán nem vagyok büszke magamra.” Július 7-én egy televíziós interjúban is elismerte: „Igen, május 29-én megkísérett a lemondás gondolata.” Sohasem fogjuk megtudni, mennyire volt improvizáció vagy tudatos stratégia ez a látványos május 29-i „eltűnés”,⁶⁷ amely átmenetileg komoly riadalmat keltett a fővárosban.⁶⁸ Az mindenesetre valószínűnek tűnik, hogy a tábornok végső esetben hajlandó lett volna a hadsereghez folyamodni a rend helyreállítása érdekében, bár vannak, akik ezt tagadják. Ugyancsak valószínűsíthető, hogy nem csupán pihenni akart egy kicsit, hanem távol akart kerülni az Élysée-palotától, hiszen nem lehetett tudni, hogy a 29-i tüntetés nem fajul-e erőszakos zavargássá, a köztársasági elnök személye elleni támadássá. Az is lehet, hogy De Gaulle – valódi katonához méltóan – egyszerűen csak meg akarta őrizni a mozgásszabadságát. Egyes do-

⁶⁶ Jean LACOUTURE: i. m. 706.

⁶⁷ Ezzel kapcsolatban két nézőpont ütközik. Az egyik szerint a megzavarodott De Gaulle menedéket keresett az NSZK-ban, s csak Massu erőteljes biztatásának köszönhetően emberelte meg magát. A másik szerint viszont az egész napot előre aprólékosan eltervezte egy jól körülhatárolt cél érdekében. (Uo. 698–699.)

⁶⁸ A miniszterelnök 14 órakor a „falféher” Bernard Tricot-tól értesült arról, hogy az elnök „eltűnt”. Saját állítása szerint ezután „néhány rettenetes órát élt át”. Valamikor fél 4 és 4 óra között tudatták vele, hogy De Gaulle Baden-Badenben tartózkodik. (Uo. 714–715.)

kumentumok, visszaemlékezések arra utalnak, hogy a tábornok nem zárta ki egy hosszabb (akár néhány napos vagy hetes) németországi tartózkodás lehetőségét sem.⁶⁹

Ahhoz azonban kétség sem fér, hogy a 30-i kormányülésen már egy másik De Gaulle jelent meg. Határozottan közölte, hogy Pompidou miniszterelnök marad, hogy a május 24-i beszédében bejelentett népszavazást elhalasztja, egyúttal pedig felosztatja a Nemzetgyűlést.⁷⁰ Energikussága, akaratereje, dinamizmusa mindenkit lenyűgözött. „Egy másik ember!” – állapítja meg Jacques Chaban-Delmas. „Egyik pillanatról a másikra ismét a nagy De Gaulle állt előttem” – írja később Pompidou.⁷¹ Elutasította, hogy a bejelentéseket a televízió keresztül tegye meg, a rádiót választotta. Délután fél 5-kor ült a mikrofonok elé. Azt akarta, hogy üzenete mindenkihez eljusson még azelőtt, hogy a hívei által szervezett nagygyűlés a Champs-Élysées-n elkezdődne. És természetesen azt is nagyon jól tudta, hogy a franciák délután nem néznek tévét, tranzistoros rádiója viszont mindenkinek van...⁷² A hangja ezúttal erőt, határozottságot, lendületet sugárzott, s mindenkit a legendás második világháború alatti londoni rádióadásokra emlékeztetett: „A nemzeti és a köztársasági törvényesség hordozójaként az elmúlt 24 órában tanulmányoztam kivétel nélkül mindazokat a lehetőségeket, amelyek biztosítják számomra a törvényesség fenntartását. És meghoztam a döntésem. A jelen körülmények között nem hagyom el a posztomat. A néptől kaptam a meghatalmazásomat, és azt teljesíteni is fogom... Ma feloszlatom a Nemzetgyűlést.”⁷³

Ez a beszéd a 24-ivel homlokegyenest ellentétes hatást gyakorolt, „a politikus elbűvölte a közvéleményt”.⁷⁴ Kevés De Gaulle-beszéd volt ennél átütőbb erejű. Este 6 órakor több százezer gaulle-ista vonult fel a világ egyik legszebb sugárútján – vidámak, lelkesek és boldogok, hogy ennyien vannak. Azt kiabálták: „De Gaulle nincs egyedül!” A tábornok egyik szárnysegéde ezekkel a szavakkal fordult az elnökhöz: „Ez önnek szól, tábornok úr.” De Gaulle így válaszolt: „Ó, bárcsak rólam volna szó...” Másnap a megfigyelők és a szakértők, akik két nappal korábban már távozásának pillanatát találgatták, egyöntetűen a győzelméről beszéltek. Általános volt a vélemény, hogy ezt a győzelmet két dolog találkozása tette lehetővé: egyrészt megmutatkozott az idős De Gaulle politikai zsenije, másrészt pedig népe is belefáradt a permanens tüntetésekre és zavargásokba, és ekkor már rendre vágyott. A rendet csakis a tábornok biztosíthatta.

⁶⁹ Éric ROUSSEL: i. m. 876–877.

⁷⁰ A Nemzetgyűlést eredetileg nem akarta feloszlítani, de Pompidou a kormányülés előtti négy szemközti megbeszélésükön meggyőzte a tábornokot a lépés szükségességéről.

⁷¹ Éric ROUSSEL: i. m. 880.

⁷² Georgette ELGEY: i. m.

⁷³ Vlagyimir MOLCSANOV: i. m. 545.

⁷⁴ De Gaulle régi kifejezése, amelyet még a *Kard élén* című könyvében használt a jó politikus tulajdonságait illetően. Vö. Odile RUDELLE: Charles de Gaulle et son idée de la politique. *Revue Française d'Histoire des Idées Politiques*, 1997/5. 89–125.

De vajon valóban győzött-e De Gaulle? Kétségtelenül igen, de súlyos árat fizetett érte. A májusi eseményeket nem ő irányította, a kezdeményezést átengedte a miniszterelnökének. Május 24-i beszéde általános csalódottságot okozott. Tanácsadókra, segítőkre volt szüksége ahhoz, hogy ismét önmaga lehessen. Végérvényesen megkérdőjeleződött a vezetési képessége és a hatalma, viszonya a francia néphez és az államhoz.⁷⁵ A tábornok mindig is a jövő emberének tartotta magát. A májusi események azonban bebizonyították, hogy hatalmas a szakadék a céljai és a francia ifjúság törekvései között, hogy nem értik meg egymást. A jövő pedig nem De Gaulle-nak, hanem a fiatal nemzedékeknek dolgozott.

⁷⁵ Jean LACOUTURE: i. m. 721.